

**Program prac konserwatorskich i restauratorskich
dla późnobarokowego ołtarza z 4 ćw. XVIII w. i pocz. XIX w. z
barokowym obrazem „Piety” z 1669 r.
oraz późnobarokowej ambony o cechach klasycyzujących
z przełomu XVIII i XIX w. z kościoła pw. św. Idziego
(obecnie kaplicy cmentarnej) w Krobi
(drewniane, polichromowane, złoczone).**

Parafia pw. św. Mikołaja w Krobi

Opracowanie:
mgr Adam Kaźmierczak
mgr Bartosz Sobolewski

WSTĘP

Opracowanie obejmuje program prac konserwatorskich i restauratorskich dla późnobarokowego ołtarza z 4 św. XVIII w. i pocz. XIX w. z barokowym obrazem „Piety” z 1669 r. oraz późnobarokowej ambony z przełomu XVIII i XIX w. z kościoła pw. św. Idziego (obecnie kaplicy cmentarnej) w Krobi. Parafia pw. św. Mikołaja w Krobi.

PODSTAWA OPRACOWANIA

- Wstępne określenie stanu zachowania.
- Własna wstępna dokumentacja fotograficzna.
- Zapoznanie się z białymi kartami obiektów oraz dostępną literaturą.

BIBLIOGRAFIA

- Biała karta obiektu, Ołtarz, opr. B. Dembińska 2.05.1964 r., Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Mensa ołtarzowa, opr. Z. Krygier 30.04.1964 r., Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Ołtarz (figury świętych, obraz Pieta, mensa), opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Ołtarz: Obraz Pieta, opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Ołtarz: Mensa, opr. Zofia Krygierowa, 30.04.1964 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Obraz – Pieta – ołtarz, opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba - Anioł – ołtarz, opr. Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Mojżesz – ołtarz, opr. Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – NN święty – ołtarz, opr. Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Anioł I, Ołtarz główny, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne

- Biała karta obiektu, Rzeźba – Anioł II, Ołtarz główny, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Anioł III, Ołtarz główny, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Anioł III, Ołtarz główny, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Tabernakulum – Ołtarz główny, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Ambona, opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Anioł – ambona, opr. Magdalena Rózewicz 09.1987 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Rzeźba – Głowa putta – ambona, opr. Dr Marcin Szelaąg, lipiec 2008 r., archiwum parafialne
- Biała karta obiektu, Ambona z figurą anioła, opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., archiwum parafialne
- *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. V, *Województwo poznańskie*, red. Teresa Ruszczyńska i Aniela Sławska, z. 4: *powiat gostyński*, Warszawa 1961, s. 27.
- <https://www.krobia.archpoznan.pl/historia/>
- <https://regionwielkopolska.pl/katalog-obiektow/kosciol-pw-sw-idziego-w-krobi/>
- <https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/polska/krobia-kosciol-sw-idziego/>
- <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krobia-kaplica-pw-sw-idziego>
- <https://www.krobia.org/romanski-kosciol-pod-wezwaniem-sw-idziego-w-krobi/>

OPIS

Ołtarz datowany na 4 ćw. XVIII w. utrzymany jest stylu rokoko, natomiast dostawka wraz z mensą datuje się na przełom XVIII i XIX w., które cechuje już stylistyka klasycyzująca. Obraz olejny na płótnie z przedstawieniem Piety namalowano w 1669 r. na co wskazuje inskrypcja umieszczona w jego dolnej części.

Ołtarz jest w typie architektonicznym, przyścienny, jednoosiowy i jednokondygnacyjny, na wysokim, wyłamanym cokole. Po bokach na konsolach stoją rzeźby świętych: Mojżesza i NN świętego. Przed ołtarzem stoi dość wysoka dostawka, sięgająca cokołu ołtarza. Pośrodku niej stoi architektoniczne tabernakulum, po bokach którego na postumentach dwie rzeźby klęczących aniołów, zwróconych ku środkowi. Nastawę ołtarza flankują dwie, lekko skośnie ustawione kanelowane kolumny oraz zdwojone pilastry wspierające profilowane, wyłamane belkowanie, przerwane pośrodku. W środkowym polu nastawy prostokątny obraz Pieta. Zwieńczenie na krawędziach obramowane spływami wolutowymi, z prześwitem, zakończone od góry wyłamanym gzymsem, na którym obłoki, pęki kwiatów i uskrzydłone główki aniołków. W tle prześwitu rzeźba św. Idziego. Na spływach wolutowych, na osi kolumn, dwie rzeźby aniołów.

Mensa sarkofagowa, ustawiona na niewielkim cokoliku, rozszerza się ku górze, w górnej części zamknięta profilowanym gzymsem. Błat wtórny z frezowanym brzegiem, lakierowany. Na przedniej ścianie, pośrodku nałożona rozeta, po jej obu stronach dwie wstęgi z kwiatów. Mensa stoi oddzielnie przed ołtarzem.

Mensa, podstawa ołtarza, tabernakulum, zwieńczenie i dostawka malowane farbą olejną na ciemnobieżowo, kolumny białe z ciemnymi żyłkami, pilastry, rzeźby, gzymsy i woluty białe, detale złożone szlagmetalem.

Obraz olejny na płótnie – Pieta jest prostokątny, w wąskiej, prostej ramie. Pośrodku siedząca pod krzyżem Matka Boża trzymająca na kolanach martwe ciało Chrystusa. Głowa Maryi nieznacznie pochylona na prawo, twarz stara, smutna. Ubrana jest w czerwoną suknię i granatowy płaszcz. Prawą ręką podtrzymuje osuwające się ciało Jezusa, lewą dotyka jego lewej dłoni. Chrystus silnie przechylony na lewo, głowa opuszczona, nogi lekko ugięte w kolanach, pod nim jasnoszary całun, wokół bioder podobne perizonium, z przewiązanym pośrodku końcem. W tle nad głową Marii fragment krzyża, w oddali fragment miasta w czerwonej poświacie. Kompozycja utrzymana w tonacji ciemnej. Na dole obrazu napis: QUAE QUONDAM TOTUM MORS EST DOMINATA PERORBEM PERDIDIT IPSA SUAM / VIM MORIENTE DEO. CHRISTO COMPATITUR PASSO SIMOL OMNE

CREATUM / SED PRO QUO PASSUS PLANGERE NESCIT HOMO. ANNO DOMINI 1669.

Ambona o cechach klasycyzujących częściowo spoczywa na prostokątnej, z uskokami podstawie, na której pseudokonsola, rozszerzająca się ku górze, z motywem lancetowatych liści i akantu. Schodki prowadzące na ambonę są proste, z balustradą pełną, zdobioną w górnej części rzędem płytkich arkadek, w dolnej profilowanymi gzymsami. Ograniczona słupkiem zwieńczonym płonącym wazonem – zniczem. Korpus w górnej części z analogicznymi do balustrady arkadkami, na które nałożone podwieszone festony. Pośrodku pilaster na prostokątnym cokoliku z nałożonym zwisem kwietnym. Dolna część profilowana, dekorowana motywami roślinnymi. Zaplecek prostokątny ujęty po bokach pilastrami wspierającymi fragment belkowania. Na osi rzeźba grającego na trąbie anioła. Na pilastrach dwie uskrzydłone główki aniołków, niżej wstęgi z kwiatami. W polu zaplecka rozeta i podwieszona draperia. Ambona malowana jest olejną farbą w odcieniu beżowym, poręcze, gzymsy, rzeźna anioła i główki aniołków białe, ornamenty i detale złocone szlagmetalem.

STAN ZACHOWANIA

Drewniane podłoża wielu miejscach są popękane i mają liczne ubytki spowodowane atakiem mikrobiologicznym. Widoczne są ślady żerowania larw owadów, prawdopodobnie kołatka domowego (*Anobium punctatum*). Porażone zostały różne elementy architektury ołtarza, ambony, rzeźb oraz ornamentów, gdzie w ubytkach zaprawy zauważyć można kanały po żerowaniu. Z wielu miejsc wysypuje się mączka drzewna co sugeruje aktywność owadów. Stopnice schodów ambony są w bardzo złym stanie, przy próbie wejścia pękają i załamują się.

Na całej powierzchni obiektów widoczne są cienkie i równomierne siatki spękań zaprawy i warstw malarskich. W wielu partiach zaprawa charakteryzuje się słabą adhezją do podłoża, co spowodowane jest korozją biologiczną oraz okresowym przesuszeniem drewna. Zauważyć można również ubytki wcześniejszych zapraw i warstw malarskich, które odbijają się na warstwach olejnych przemalowań.

Obraz „Pieta” jest bardzo zabrudzony i ma pociemniały, żółkły werniks. Warstwa malarska jest w wielu partiach poprzecierana. Wcześniejsze retusze konserwatorskie pociemniały tworząc nieestetyczne plamy.

CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem konserwacji i restauracji jest zachowanie i wyeksponowanie zabytkowej substancji oraz zatrzymanie procesów niszczenia ołtarza i ambony. Wykonane zabiegi mają przygotować obiekty do dalszej ekspozycji i przywrócić walory artystyczno-estetyczne.

Zostaną wykonane badania, odkrywki sondażowe na obecność pierwotnych warstw malarskich i pozłotniczych oraz usunięte nawarstwienia. Grubo założone kity w niektórych miejscach zacierają formę plastyczną, co wpływa negatywnie na odbiór estetyczny obiektów – szczególnie ornamentów i rzeźb. Zostaną uzupełnione ubytki drewna, zapraw, polichromii oraz srebrzeń i złocień.

W ołtarzu planuje się przywrócenie mensy do pierwotnego miejsca – do stanu sprzed 1964 r. Zostanie ona dostawiona do dostawki z tabernakulum. W tym celu dostosuje się wtórny blat mensy oraz dorobi niewielki cokolik. Obecnie mensa jest oddzielona od całości pełniąc funkcję ołtarza do odprawiania mszy przodem do ludzi.

W ambonie z dużym prawdopodobieństwem należy wymienić konstrukcję schodów, ponieważ obecnie przez zły stan zachowania nie spełniają norm wytrzymałościowych i są zagrożeniem dla użytkownika.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

ARCHITEKTURA OŁTARZA I RZEŹBY:

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej.
- Demontaż ołtarza i jego elementów oraz przewiezienie do pracowni.
- Oczyszczenie z zabrudzeń powierzchniowych (miękkimi pędzlami, miotłkami, odkurzaczem). Umycie odsłoniętych fragmentów drewna gąbką nasączoną ciepłą wodą.
- Wykonanie odkrywek na poszczególnych elementach ołtarza w celu rozpoznania pierwotnych warstw malarskich i pozłotniczych.
- Usunięcie wtórnych przemalowań i pozłot metodą mechaniczną i chemiczną (środki zostaną ustalone po wykonaniu odpowiednich prób).
- Ewentualna konsolidacja warstw malarskich 3 – 5% Paraloidu B72 w acetonie, toluenie lub dowanolu (typ rozpuszczalnika zostanie ustalony po wykonaniu prób) lub 3 – 5% PAW.

- Podklejanie osypujących się łusek zaprawy i warstw malarskich rozcieńczoną wodną dyspersją polioctanu winylu Vinavilem NPC rozcieńczoną w wodzie, wodną dyspersją żywicy akrylowej Primal AC 33 lub 3 – 5% roztworem kleju króliczego.
- Dezynsekcja całego obiektu środkiem owadobójczym Hylotox Q.
- Lokalna impregnacja drewna 10 – 15% Paraloidem B72 w toluenie.
- Reperacje lokalne stabilizujące konstrukcję ołtarza: nowe połączenia, klejenie (kleje na bazie dyspersji wodnej polioctanu winylu, np. Vinavil NPC, poliwinylowe, np. Rakoll D4 lub klej epoksydowy Epidian 5 z utwardzaczem PAC).
- Dorobienie drewnianego cokolika do mensy oraz przeróbka blatu, dostosowując go do dostawki ołtarzowej.
- Uzupełnienie ubytków drewna: drewnianymi flekami, listewkami oraz żywicą epoksydową Araldite SV/HV 36. Wykonanie brakujących elementów dekoracyjnych i atrybutów świętych – wyrzeźbienie w drewnie lub wykonanie z żywicy epoksydowej Araldite SV/HV 36.
- Uzupełnienie ubytków warstwy zaprawy: gotową zaprawą akrylową do drewna np. Tikkurila, Modostuc. Decyzja o doborze odpowiedniego kitu zostanie podjęta po dokonaniu prób, uwzględniając niestabilne warunki klimatyczne wnętrza.
- Założenie werniksu retuszerskiego akrylowego w miejsca polichromowane.
- Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej farbami żywicznymi Restauro Maimeri i/lub na bazie spoiwa akrylowego.
- Nałożenie werniksu końcowego na polichromie.
- Uzupełnienie ubytków pulmentów pod złocenia i srebrzenia – odpowiednio dobranym odcieniem.
- Uzupełnienia ubytków złocen i srebrzeń: złotem płatkowym 23³/₄ karata i srebrem w proszku w technice na poler.
- Zabezpieczenie srebrzeń lakierem Incral 44.
- Spatynowanie złocen i srebrzeń.
- Przewiezienie ołtarza i montaż wszystkich jego elementów w kościele.
- Wykonanie dokumentacji powykonawczej.

OBRAZ PIETA:

- Przewiezienie obrazu do pracowni.
- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej.
- Ewentualna prekonsolidacja osypujących się warstw zaprawy i warstwy malarskiej 5 – 8% polialkoholem winylu lub 1,5 – 2% metylocelulozą.
- W zależności od stanu zachowania płótna i krosna: ściągnięcie płótna lub pozostawienie obrazu na krośnie.
- Usunięcie pożółkłego i zabrudzonego werniksu oraz pociemniałych retuszy metodą chemiczną (środki zostaną ustalone po wykonaniu odpowiednich prób).
- Uzupełnienie ubytków płótna zdekatyzowanym i przeklejonym płótnem o zbliżonych parametrach – wykonanie reperacji lokalnych na styk w obrębie ubytków.
- W razie konieczności dublaż obrazu na nowe płótno przy pomocy spoiwa Beva 371.
- Uzupełnienie ubytków zaprawy kitem emulsyjnym (wiedeńskim) lub winylowym.
- Opracowanie faktury kitów.
- Nałożenie werniksu retuszarskiego akrylowego.
- Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej farbami żywicznymi Restauro Maimeri lub na bazie spoiwa akrylowego – pigmenty z paraloidem B72.
- Nałożenie ochronnej warstwy werniksu końcowego wyrównującego połysk partii oryginalnych i uzupełnionych na licu obrazu.
- Przewiezienie obrazu do kościoła.
- Montaż obrazu w ołtarzu.
- Wykonanie dokumentacji powykonawczej.

AMBONA:

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej.
- Demontaż ambony i jej elementów oraz przewiezienie do pracowni.
- Oczyszczenie z zabrudzeń powierzchniowych (miękkimi pędzlami, miotełkami, odkurzaczem). Umycie odsłoniętych fragmentów drewna gąbką nasączoną ciepłą wodą.
- Wykonanie odkrywek na poszczególnych elementach ambony w celu rozpoznania pierwotnych warstw malarskich i pozłotniczych.
- Usunięcie wtórnych przemalowań i pozłot metodą mechaniczną i chemiczną (środki zostaną ustalone po wykonaniu odpowiednich prób).

- Ewentualna konsolidacja warstw malarskich 3 – 5% Paraloidu B72 w acetonie, toluenie lub dawanolu (typ rozpuszczalnika zostanie ustalony po wykonaniu prób) lub 3 – 5% PAW.
- Podklejanie osypujących się łusek zaprawy i warstw malarskich rozcieńczoną wodną dyspersją polioctanu winylu Vinavilem NPC rozcieńczoną w wodzie, wodną dyspersją żywicy akrylowej Primal AC 33 lub 3 – 5% roztworem kleju króliczego.
- Dezynsekcja całego obiektu środkiem owadobójczym Hylotox Q.
- Lokalna impregnacja drewna 10 – 15% Paraloidem B72 w toluenie.
- Reperacje lokalne stabilizujące konstrukcję ambony: nowe połączenia, klejenie (kleje na bazie dyspersji wodnej polioctanu winylu, np. Vinavil NPC, poliwinylowe, np. Rakoll D4 lub klej epoksydowy Epidian 5 z utwardzaczem PAC).
- Uzupełnienie ubytków drewna: drewnianymi flekami, listewkami oraz żywicą epoksydową Araldite SV/HV 36. Wykonanie brakujących elementów dekoracyjnych i ornamentów – wyrzeźbienie w drewnie lub wykonanie z żywicy epoksydowej Araldite SV/HV 36.
- Wymiana drewnianych stopnic na nowe, odpowiadające kształtem oryginalnym.
- Uzupełnienie ubytków warstwy zaprawy: gotową zaprawą akrylową do drewna np. Tikkurila, Modostuc. Decyzja o doborze odpowiedniego kitu zostanie podjęta po dokonaniu prób, uwzględniając niestabilne warunki klimatyczne wnętrza.
- Założenie werniksu retuszerskiego akrylowego w miejsca polichromowane.
- Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej farbami żywicznymi Restauro Maimeri i/lub na bazie spoiwa akrylowego.
- Nałożenie werniksu końcowego na polichromie.
- Uzupełnienie ubytków pulmentów pod złocenia i srebrzenia – odpowiednio dobranym odcieniem.
- Uzupełnienia ubytków złocen i srebrzeń: złotem płatkowym 23³/₄ karata i srebrem w proszku w technice na poler.
- Zabezpieczenie srebrzeń lakierem Incral 44.
- Spatynowanie złocen i srebrzeń.
- Przewiezienie ambony i montaż wszystkich jej elementów w kościele.
- Wykonanie dokumentacji powykonawczej.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

*Wszystkie zdjęcia wykonał Adam Kaźmierczak

Fot. 1. Ołtarz i ambona – widok ogólny.

Fot. 2. Ołtarz z wolnostojącą mensą.

Fot. 3. Zdjęcia ołtarza z 1964 r., na którym widać marmoryzację architektury, a NN święty trzyma jeszcze pastorał. Za: Biała karta obiektu, Ołtarz (figury świętych, obraz Pieta, mensa), opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., archiwum parafialne.

Fot. 4. Zdjęcie mensy z widoczną marmoryzacją; jest częścią dostawki ołtarzowej. Za: Biała karta obiektu, Ołtarz: Mensa, opr. Zofia Krygierowa, 30.04.1964 r., archiwum parafialne

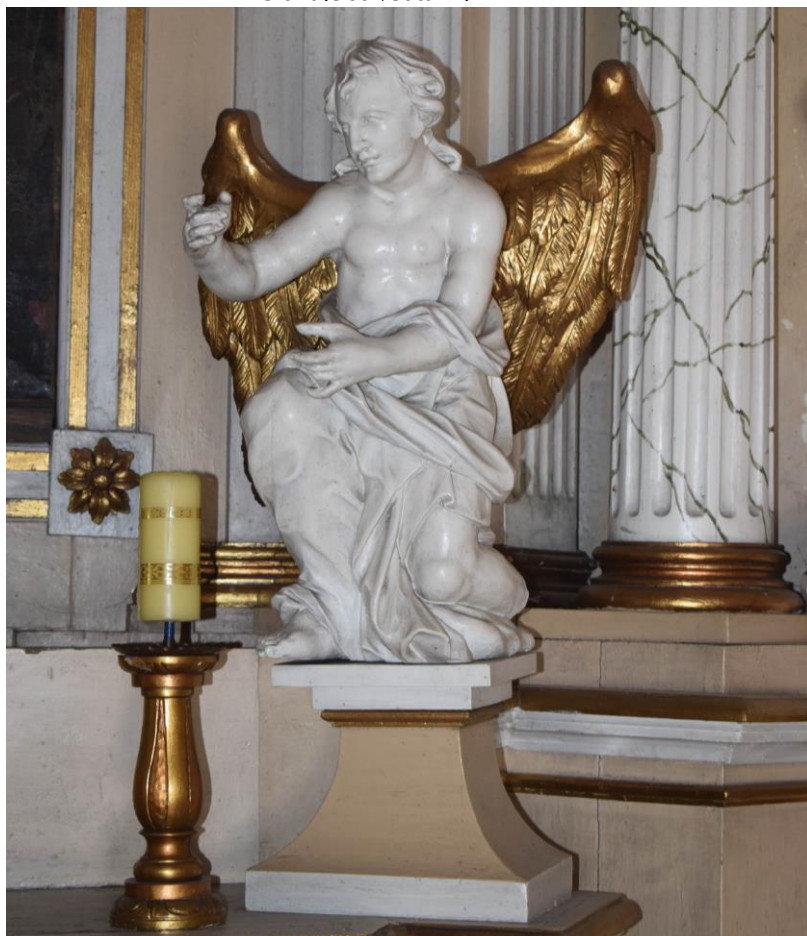
Fot. 5. Dostawka i podstawa ołtarza. Widoczne wtórne zakrycie otworu po mensie płaską płyciną z profilowaną ramką.

Fot. 6. Tabernakulum z widocznymi pęknięciami w strukturze drewna oraz olejnymi przemalowaniami.

Fot. 7. Rzeźba NN świętego z widocznymi pęknięciami drewna i przemalowaniami. W lewej ręce brakuje atrybutu – pastorału.

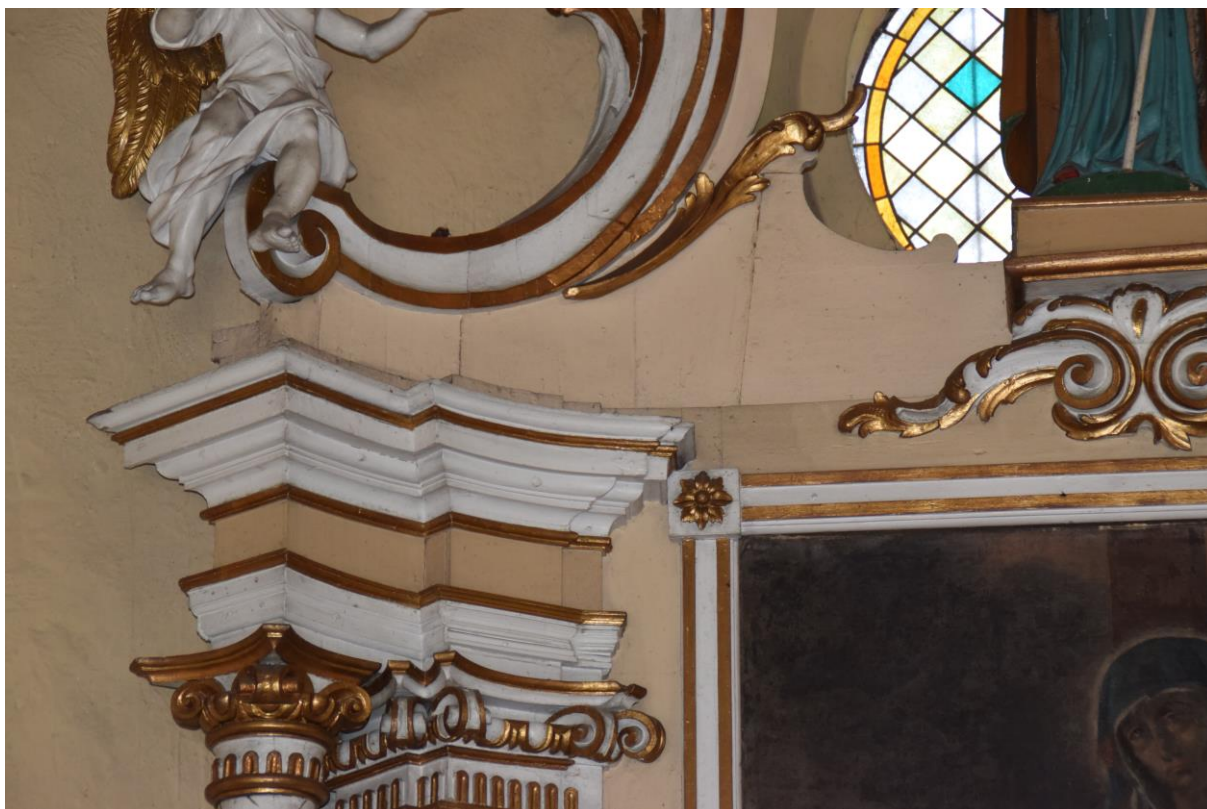
Fot. 8. Rzeźba anioła z dostawki ołtarzowej.

Fot. 9. Belkowanie i zwieńczenie ołtarza.

Fot 10. Rzeźba św. Idziego ze zwieńczenia ołtarza. Widoczne przemalowania i prześlócenia szlagmetałem.

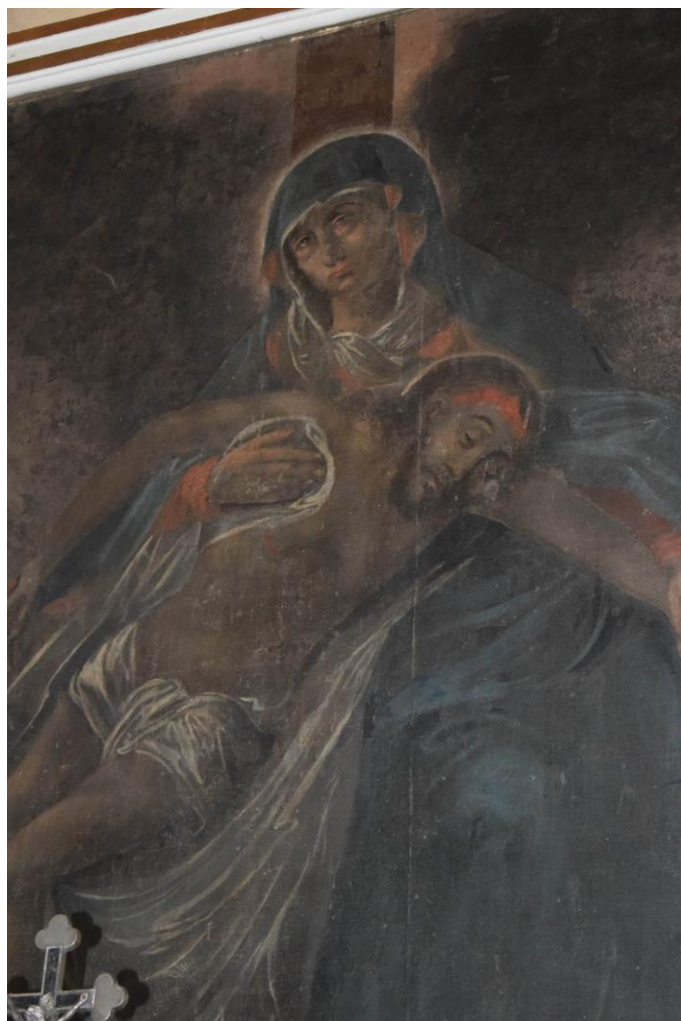
Fot. 11. Lewa część belkowania i fragment zwieńczenia ołtarza z widocznymi pęknięciami drewna.

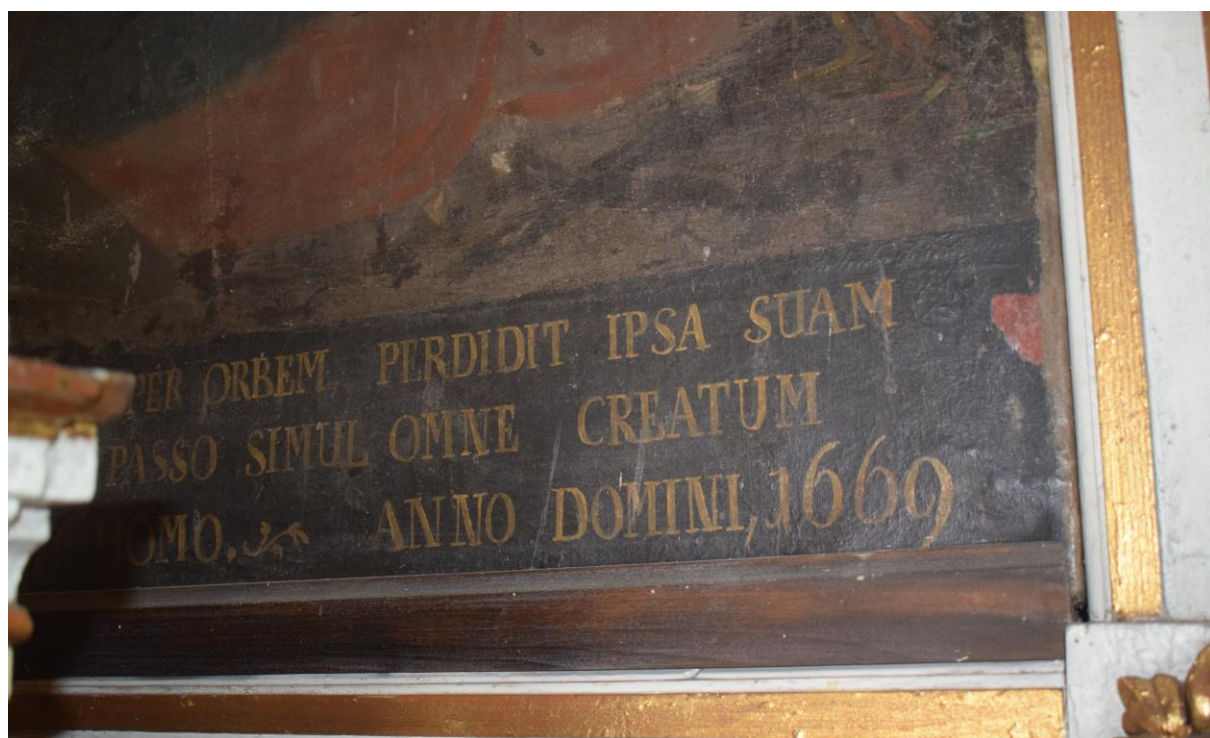
Fot. 12. Obraz Pieta.

Fot. 13. Obraz Pieta z widocznymi przetarciami i pociemniałymi retuszami.

Fot. 14. Fragment obrazu Pieta.

Fot. 15. Dolna część obrazu z fragmentem inskrypcji.

Fot. 16. Ambona.

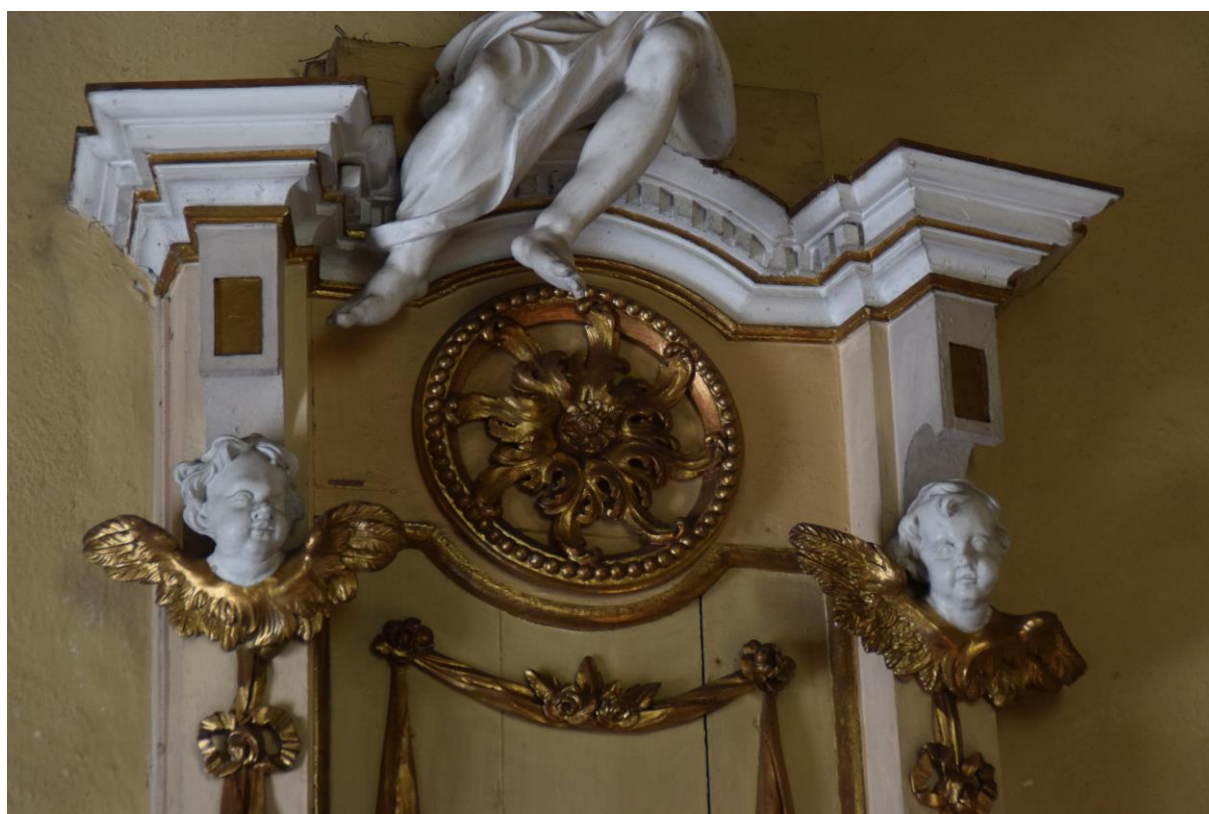
Fot. 17. Dolna część kosza i stopa ambony.

Fot. 18. Kosz ambony z widocznymi pęknięciami drewna i ubytkami ornamentów.

Fot 19. Zaplecek ambony z rzeźbą anioła.

Fot. 20. Górna część zaplecka ambony z rozetą. Widoczne pęknięcia drewna oraz odspojenia warstw malarskich.

Fot. 21. Dolna część balustrady schodów ze słupkiem zwieńczonym zniczem.

Fot. 22. Bieg schodów.

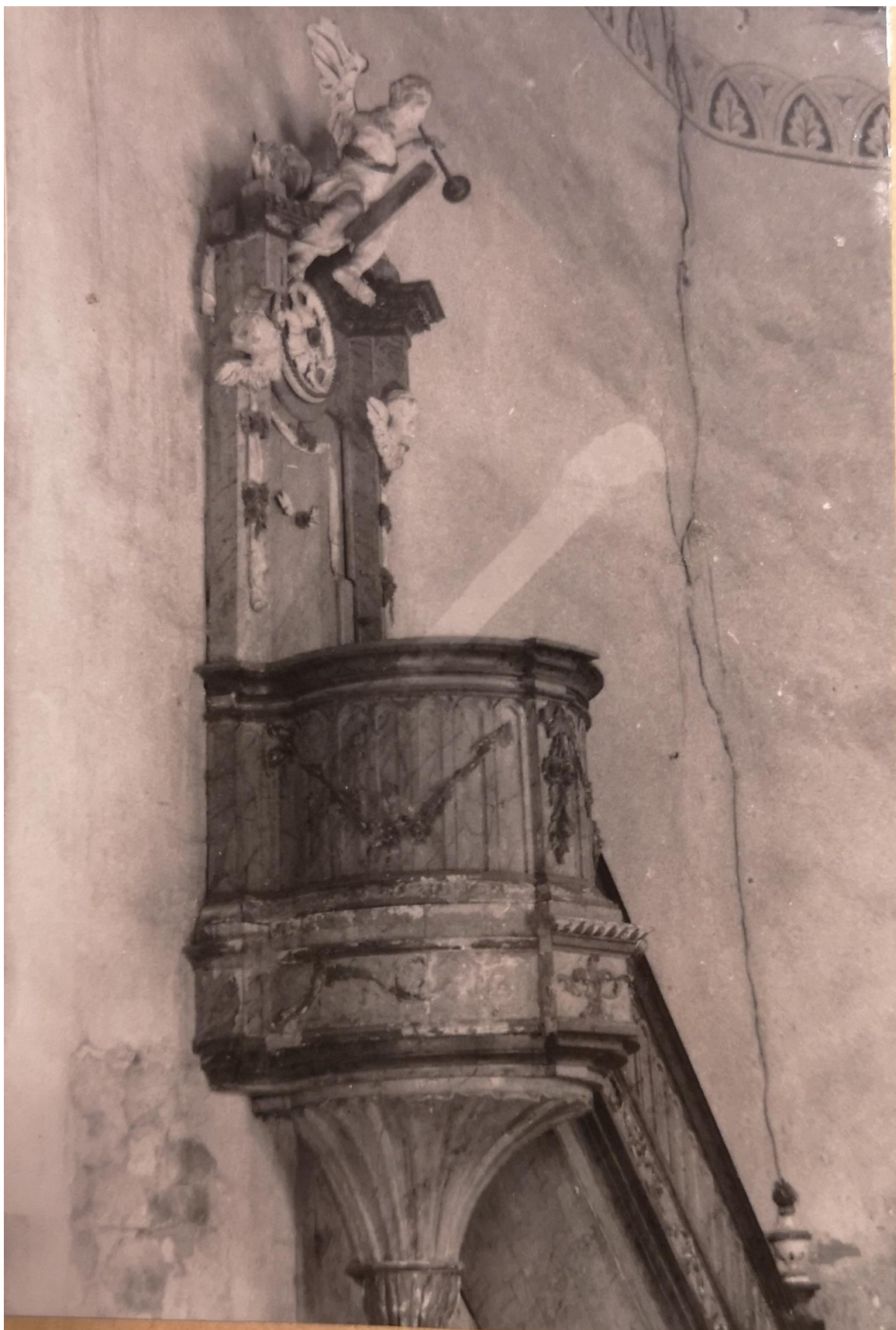

Fot. 23. Stopnice z widocznymi kopczykami mączki drzewnej, świadczącymi o aktywności larw owadów.

Fot. 24. Fragment kosza ambony z widocznymi pęknięciami drewna, zaprawy i warstw malarskich oraz ubytkami ornamentów.

Fot. 25. Zdjęcie ambony z 1964 r. z widoczną marmoryzacją. Za: Biała karta obiektu, Ambona z figurą anioła, opr. B. Dembińska, 2.05.1964 r., archiwum parafialne